

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.156 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» на підставі прилюдного захисту дисертації «Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження» 15 березня 2024 року.

Сподарик Марта Богданівна, 14.09.1993 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2015 році закінчила юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, здобула ступінь магістра за спеціальністю «Правознавство» та отримала кваліфікацію «Магістр права».

Навчалася в аспірантурі на кафедрі конституційного права в Львівському національному університеті імені Івана Франка, форма навчання заочна, з 09.2017 р. по 09.2021 р.

Дисертацію виконано на кафедрі конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: Різник Сергій Васильович, доктор юридичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Здобувачка має 11 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. **Сподарик М. Б.** Реформування Конституційного Суду України в контексті законодавчих змін 2016–2018 років. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1 (6). С. 49–53.

2. **Сподарик М. Б.** Порівняльно-правове дослідження феномену окремої думки судді Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2018. № 5. С. 29–31.

3. **Сподарик М. Б.** Окрема думка судді суду загальної та конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 1. С. 54–57.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. **Бориславська Олена Марківна**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України: без зауважень.

2. Подорожна Тетяна Станіславівна, доктор юридичних наук, професор, професор, професор кафедри теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету УКРКООПОСВІТИ, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. У дисертаційній роботі, на думку опонента, подано невиправдано стислий виклад підрозділу 1.1, в якому заявлено питання інституту окремої думки судді конституційної юрисдикції в доктрині конституційного права. Оскільки предметом дослідження є саме інститут окремої думки судді конституційної юрисдикції (а не сама конституційна юрисдикція), доречним було б викласти саме наукові погляди вчених-конституціоналістів на досліджуване явище, його дефініцію тощо. Вагомим елементом даного підрозділу була б характеристика вітчизняних наукових праць, зокрема дисертаційного характеру, в яких досліджено інститут окремої думки судді конституційної юрисдикції. Також з огляду на порівняльно-правових підхід, який є власне основою дослідження, бажано було б викласти думки та наукові здобутки зарубіжних вчених у цій царині. Окрім того, простежується неспівмірність обсягу даного підрозділу (4 сторінки) з обсягом інших підрозділів дисертації.

2. Опонент звертає увагу на неточності та технічні недоліки у дисертації. На с. 42 дисертаційного дослідження авторка зазначає, що «ми погоджуємося з позицією А. Кононова, що «висловлювати і захищати свою думку – це емоційно і психологічно важка місія, завжди серйозний внутрішній конфлікт». Утім, посилання у списку використаних джерел зроблено на наукову працю Слінько Т. М., Ткаченко Є. В. (Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 11. С. 53–59). Тоді як А. Кононов є російським вченим.

3. У підрозділі 2.1 (Форми та види окремої думки судді органу конституційної юрисдикції) дисертаційної роботи, розглядаючи класифікацію окремих думок на такі види як: думки згоди та думки незгоди, авторка зазначає, що «В Україні наразі не існує поділу окремих думок на види, навіть на окремі думки згоди та незгоди, але проаналізувавши зміст та оцінивши спосіб формулювання деяких окремих думок, ми можемо віднести їх до певного виду. В конституційному судочинстві України ми не зустрінемо переконаних окремих думок незгоди (*assertive dissent*), оскільки їх основна ознака передбачає формулювання довжиною не більше, ніж одне речення. В такий спосіб суддя наголошує на категоричності незгоди, не вважаючи за необхідне навіть намагатися пояснити та аргументувати що саме у колегіальному рішенні є помилковим. Однак у практиці Конституційного Суду України трапляються шанобливі окремі думки» (с. 53 дисертації). Таке твердження видається не зовсім переконливим, адже перед цією тезою йдеться лише про окремі думки суддів Верховного суду США (у той час як вказано про те, що «проаналізувавши зміст та оцінивши спосіб формулювання деяких окремих думок», мається на увазі щодо України). Варто було б навести приклади окремих думок суддів Конституційного Суду України, які авторка зараховує до «думка згоди», «шаноблива думка».

4. В Україні інститут окремої думки судді Конституційного Суду України самі судді оцінюють по-різному. Так, Віктор Шишкін, суддя КСУ у відставці, свого часу озвучив важливу проблему: чому між окремою думкою судді і голосуванням «проти» поставили знак тотожності? Окрему думку варто розглядати багатопланово.

Вона є засобом донесення альтернативного погляду на рішення суду. Петро Стецюк, суддя КСУ у відставці, назвав можливість висловити окрему думку єдиною формою супротиву, а також іноді і єдиним засобом висловити своє «проти». За певних умов окрема думка – це правова, громадянська позиція. Микола Мельник, суддя КСУ у відставці, вважає окрему думку дуже важливою: це інструмент діалогу зі суспільством. З огляду на це, видається необхідним приділити більшу увагу деяким, найбільш цікавим і відомим окремим думкам суддів Конституційного Суду України, здійснивши їх поглиблений аналіз (наприклад, окремим думкам суддів КСУ В. Шишкіна і П. Стецюка стосовно Рішення КСУ у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Хоча по тексту саме ця окрема думка побіжно згадується.

5. Також у дисертації потребують уточнення такі поняття, як «конституційна юстиція» та «конституційна юрисдикція», «думка згоди» та «шаноблива думка», «рішення більшості» та «думка більшості», «колегіальна думка» та «спільна думка».

3. Терлецький Дмитро Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. По-перше, беручи до уваги позицію, відстоювану автором щодо сутності окремої думки (с. 34-47), розрізнення окремих думок згоди та окремих думок незгоди (с. 48), підстави обмеження відмежовувальної функції окремої думки судді органу конституційної юрисдикції саме «окремою думкою (незгоди)» залишилися невизначеними. Наведені автором приклади та міркування (с. 61-62; с. 75-80) та висновки (с. 158) так само дають підстави думати, що автор виокремлює і визначає відмежовувальну функцію виключно щодо «окремої думки (незгоди)».

По-друге, у разі якщо автор дійсно дотримується саме такої точки зору, то твердження про відмежовувальну функцію як функцію, властиву окремій думці судді органу конституційної юрисдикції як такій, на думку опонента, потребує наведення автором додаткових аргументів та/або більш змістовного роз'яснення.

По-третє, підкреслюючи значущість міркувань автора про зловживання правом на окрему думку, опонент вважає необхідним визначити авторську позицію, яка уможливує розмежування сумнісного здійснення права на окрему думку та зловживанням цим правом суддею органу конституційної юрисдикції.

2. У міркуваннях автора про окрему думку судді органу конституційної юрисдикції часто переважає явно негативна конотація рішення органу конституційної юрисдикції, чіткий наголос на його недоліках та упущеннях. Прикметними тут видається такі твердження:

«У цій ознаці (йдеться про відмінність – *Д.С.*) великою мірою відображено суть і призначення окремої думки, адже її завдання полягає в тому, щоб вказати на недоліки рішення, аспекти, які не були враховані іншими суддями, та потенційні ризики» (с. 42)

«Так, окремі думки завжди є індикатором існування певного недоліку в рішенні. Але щоб оцінити те, наскільки цей недолік є суттєвим, не можна обмежуватись тільки фактом існування окремих думок. До того ж цей недолік може бути не більш ніж доповненням до рішення в цілому і таким, що не завдає шкоди його регулювальній силі і не ставить під сумнів його законності» (с. 81).

У цьому зв'язку у опонента постає одне очевидне питання, яке потребує від автора відповіді при публічному захисті. Чи є незгода судді або кількох суддів із аргументацією та/або вирішенням органом конституційної юрисдикції певного питання на правду необхідною та достатньою умовою визнання щонайменше недосконалості такої аргументації та/або вирішення?

3. Опонент вважає упушенням автора відсутність в дисертації належної уваги та відповідного аналізу положень проєкту Закону України «Про конституційну процедуру» (№ 4533 від 21.12.2020 р.). Йдеться, зокрема, про положення статті 59 (див.: доопрацьований проєкт Закону України «Про конституційну процедуру» № 4533 станом на 05.04.2021 р. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. Законотворчість. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70729 (дата відвідування 18.01.2024 р.).

4. Нарешті, автор, як вказано, вважає «...недоречним, що в українському законодавстві міститься заборона на публікування результатів поіменного голосування суддів. Таке правове регулювання створює можливості для маніпуляції правом на викладення окремої думки...» (с. 60). Підтримуючи таку оцінку, опонент потребує конкретизації позиції автора щодо можливих дієвих шляхів удосконалення правового регулювання здійснення суддями Конституційного Суду України права на окрему думку, крім, власно, скасування заборони на публікування результатів їх поіменного голосування при ухваленні Судом рішення.

4. Рабінович Сергій Петрович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Так, насамперед рецензент не погоджується із формулюванням узагальненого визначення наукової новизни дисертації (формулою наукової новизни) (с.17). Причиною такої незгоди є те, що монографічні порівняльно-правові дослідження обраної теми уже здійснювались. Теза ж про «комплексність» пропонованої роботи видається певним перебільшенням, зокрема з огляду на брак розробки в дисертації низки теоретико-конституційних і практично значимих психологічних і соціологічних аспектів обраної проблематики.

2. Твердження про те, що в роботі виокремлено саме *систему* функцій окремої думки (с.17), на думку рецензента, не знаходить свого підтвердження у тексті. З огляду на це заявлена системність зв'язків між виокремленими здобувачкою функціями поки що залишається в статусі наукової гіпотези.

3. Рецензент сумнівається стосовно включення до наукових положень, які *отримали подальший розвиток*, «система ознак окремої думки судді органу конституційної юрисдикції» (с.19). Причиною сумнівів є те, що в основному тексті перелік більшості із згаданих ознак (6 із 7-и) наводиться із посиланням на позицію А. Куп'янської, Г. Санагурської, із якою авторка частково погоджується (с.40). Змістова ж відмінність між обома переліками вбачається в відсутності у рецензованій

дисертації ознаки «офіційності» окремої думки, яка, навпаки, присутня в дослідженнях щойно згаданих авторок. Останніми авторками з цього приводу зроблено застереження про, по-перше, наявність в окремої думки статусу «офіційного процесуального документа», і, по-друге, про подекуди дискусійність наділення окремої думки цією ознакою. У рецензованій же дисертації пояснення щодо несприйняття здобувачкою означеної ознаки відсутні. Відтак, вельми сумнівно, що сам лише факт висловлення незгоди із належністю окремій думці ознаки, виділеною іншими дослідниками *із застереженнями*, може становити *подальший розвиток* системи ознак окремої думки.

4. Викликає заперечення у рецензента така виокремлена авторкою ознака окремої думки як «відсутність юридичної сили» (с. 42, 105, 157 та ін.). Ця ознака пояснюється в роботі таким чином: «окрема думка судді органу конституційної юрисдикції не породжує юридичних наслідків та не може розглядатися як джерело права» (с.42). Наявність чи відсутність юридичних наслідків не тотожна наявності чи відсутності *юридичної сили*. Остання, як відомо, є властивістю *нормативно-правових актів*, до яких, як відомо, акти органів конституційної юрисдикції не належать.

5. На с. 156 вказується на «*відсутність належного дослідження* ролі та проблематики» окремих думок. Слід вернути увагу, що такий категоричний висновок потребує свого обґрунтування, якого дисертація, на жаль, не містить. Натомість частина монографічних праць українських авторів, дотичні до обраної теми дослідження, залишилися поза увагою авторки. Сказане в першу чергу стосується дисертації А. Куп'янської «Становлення та розвиток інституту окремої думки судді конституційної юстиції в Україні та зарубіжних країнах» (Львів, 2023), об'єкт і предмет якої відповідають об'єкту і предмету рецензованого дослідження.

6. У Вступі дисертації, на жаль, не міститься критичного аналізу сучасних монографічних правознавчих досліджень з визначенням сутності наукової проблеми. У Висновках міститься загальна згадка про те, що «в Україні існує лише одне монографічне дослідження, а також ряд наукових праць, що стосуються інституту окремої думки, зокрема тієї, яку викладає суддя органу конституційної юрисдикції» (с.156), проте про яке ж саме дослідження йдеться – читачеві залишається лише здогадуватися...

7. У рецензованій дисертації наводиться аналіз стану розробки питання про ознаки окремої думки (с.40), проте відсутній аналіз стану розробки питання про *функції* окремої думки.

8. Під час підготовки дослідження використовувались праці угорської дослідниці К. Келемен і австралійського науковця А. Лінча, присвячені феномену окремої думки, однак при цьому висловлені у цих працях позиції щодо функцій окремої думки аналізу не піддавалися.

9. Не звернуто належної уваги на співвідношення «цілей» окремої думки (А. Куп'янська) із її функціями. Все це, як видається, призвело до недостатньої обґрунтованості в дисертації переліку функцій окремої думки судді органу конституційної юрисдикції.

10. Звертаючись до питання про право судді на вільне вираження думок, здобувачка, на жаль, залишила осторонь монографічне дослідження Л. Ярмол (Львів, 2019). Це, вочевидь, сприяло відсутності розробки в дисертації питань про структуру, зміст і обсяг суб'єктивного права судді органу конституційної юрисдикції на викладення окремої думки, і, відтак, вплинуло на брак комплексності дослідження.

11. Неодноразово згадуючи в тексті такі психологічні феномени як «бажання» (с.18, 85, 87, 94 та ін.) і «прагнення» судді скористатися правом на викладення окремої думки (с.4, 18, 30, 158 та ін.), ведучи мову про «психологічні чинники», «психологічне страждання» (с.16, 42, 139 та ін.) тощо, авторка не використовує монографію авторства українського конституціоналіста О. Євсєєва (Харків, 2013). У разі урахування цієї праці дисертація, безумовно, виграла би, оскільки ця монографія містить цілу низку ґрунтовних положень з психологічних аспектів здійснення суддею конституційної юрисдикції права на окрему думку.

12. З погляду логічної обґрунтованості викладу у рецензента викликає питання послідовність викладу питань, присвячених, відповідно, сутності окремої думки та її функціям у підрозділах 2.1 і 2.3, які у тексті структурно роз'єднані. Як відомо, сутність правового явища розкривається через його призначення і, відтак, - через його здатність виконувати у правовій системі ті чи інші функції. Тому видавався би цілком логічним і виправданим послідовний розгляд обох питань.

13. Видається недостатньо обґрунтованим використання термінів «політичний» і «політизований». З дисертації вбачається, що здобувачкою використовувалась наукова стаття з питань політизації конституційного судочинства. Проте, на жаль, у дисертації не приділено належної уваги обґрунтованому у згаданій публікації розмежуванню понять «політичності» і «політизації». Так, в одному місці дисертації «обґрунтовано, що одним з найвагоміших чинників впливу є тип справи, що перебуває на розгляді, зокрема її складність та *політизованість*» (с.18). Водночас у Висновках «обґрунтовано, що одним з найвагоміших чинників впливу є тип справи, що перебуває на розгляді, зокрема її складність та *політичність* («резонансність»)» (с.159). Відзначимо, що резонансність справи як така не є синонімом ані її політичності, ані політизованості, попри те, що тісно пов'язана з цією ознакою.

14. В розрізі юридичної обґрунтованості у рецензента викликає зауваження твердження, наведене на с.66 дисертації: «відповідно до Загальної декларації прав людини, представники судової влади, як й інші громадяни, мають право на свободу вираження поглядів, переконань, асоціацій та зборів, за умови, що під час реалізації таких прав судді завжди повинні поводитися так, щоб забезпечувати збереження гідності посади, а також неупередженість і незалежність судової влади, як особи зі спеціальним статусом». При цьому, однак, не дається посилання на конкретну статтю згаданого документа. З огляду на це складно зрозуміти, яку саме Декларацію має на увазі авторка, оскільки, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 року цитована норма відсутня.

15. Не є обґрунтованою авторська оцінка характеру окремих думок суддів КСУ П. Стецюка і В. Шишкіна щодо Рішення КСУ від 30.09.2010 р. як «категоричної незгоди» (с.77) з позицією більшості в КСУ.

Адже в Окремій думці П. Стецюка прямо вказується, зокрема: «Погоджуюся із загальним висновком Конституційного Суду України...». Із змісту цитованої Окремої думки вбачається, що вона є окремою думкою *часткової* незгоди судді КСУ як із резолютивною, так і з мотивувальною частинами рішення КСУ. Термін же «категорична незгода» асоціюється із повною, а не з частковою незгодою із рішенням, і передовсім – із його резолютивною частиною.

Термін «категорична незгода» навряд чи можна віднести також і до Окремої думки судді КСУ В. Шишкіна, в якій зазначається, зокрема: «Не заперечую проти мотивації і висновків в Рішенні...».

16. Щойно викладені міркування, як убачається, вказують також на доречність диференціації «окремих думок незгоди» на окремі підвиди, залежно від того, якою мірою незгода стосується мотивувальної та/або резолютивної частин рішення.

17. Рецензент також звертає увагу також і на інше твердження, вміщене на цій же сторінці роботи: «<...> П. Стецюк та В. Шишкін, прізвища яких не згадуються у вищенаведеній постанові Верховної Ради України» (с.77). Включення В. Шишкіна до суддів, прізвища яких не згадуються у постанові Верховної Ради України № 775-VII від 24.02.2014, є юридично необґрунтованим, оскільки в цьому акті парламенту перелічено прізвища тільки суддів КСУ, призначених за квотою парламенту.

18. Не є обґрунтованим включення до Висновків загальновідомого твердження про поділ іноземних держав на ті, в яких існує спеціалізований орган конституційного контролю і ті, в яких загальний суд діє як орган конституційної юрисдикції (с.159).

19. Видається змістовно тавтологічним висновок про «доведення існування прямого взаємозв'язку між дотриманням принципу таємниці нарадчої кімнати та способом правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інститутом окремої думки судді органу конституційної юрисдикції: чим суворіше дотримуються принципу таємниці нарадчої кімнати у державі – тим більш закритою буде інформація щодо змісту та кількості викладених окремих думок суддями органу конституційної юрисдикції» (с.159-160).

20. На думку рецензента має місце певний брак рефлексії над використаними в роботі методами дослідження і адекватність інтерпретації в дисертації сутності окремих методологічних підходів.

Так, зокрема, невиправдано звуженим є трактування сутності діалектичного методу («Діалектику можна назвати співвідношенням змінності та сталості законів і правових норм» (с.27)) і сфери його застосування: «для дослідження окремої думки в динаміці, зосереджуючись на взаємозв'язку між викладенням окремої думки та правовими, політичними, психологічними й соціальними чинниками (у всіх розділах)» (с.16). На жаль, у роботі немає згадки про сутність згаданого методологічного підходу як розгляду явищ у єдності їх історичного і логічного розвитку, та про використання під час розгляду процесу реалізації суддями права на окрему думку діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей.

21. Породжує питання обраний дослідницею підхід до використання порівняльно-правового методу, назву якого винесено в тему дисертації і на с.28 цей метод визнано «основним». Використання у дослідженні цього методу, однак, є переважно лише ілюстративним. З цього приводу в роботі вказується, що у ній «зроблено акцент не на описі досвіду функціонування окремої думки судді органу конституційної юрисдикції у зарубіжних державах як самоцілі, а на прикладах, які можуть бути враховані для вдосконалення доктринальних підходів та правозастосовчої практики щодо функціонування інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції в Україні» (с.30). З огляду на це залишається відкритим питання, чи може такий концептуальний підхід достатній для кваліфікації виконуваного дослідження як власне «порівняльно-правового».

22. Що ж стосується опису використаної в дослідженні методології у Вступі (с.16) та у підрозділі 1.2 (с.26-33), то такий опис подекуди не враховує вимогу логічного взаємозв'язку дослідницьких підходів, методів і прийомів та їхньої співвідносної значимості. Так, діалектичний метод згадується *після* аналізу та синтезу і структурно-функціонального методу, після чого вже названо порівняльно-правовий

метод (с.27-28). Неясно також, про які ж саме герменевтичні методи (чи їх різновиди) йде мова на с.27?

23. У підрозділі 2.2. «Форми та види окремої думки судді органу конституційної юрисдикції» згадується як про письмову, так і про усну форми окремої думки (с.58), однак конструйоване здобувачкою визначення поняття окремої думки передбачає тільки письмову її форму (с.40). З огляду на це тут йдеться фактично не про загальне визначення цього поняття (як можна подумати з огляду на вжиті термінологічні конструкції), а про дефініцію поняття окремої думки судді Конституційного Суду України.

24. У Висновках зазначається: «встановлено наявність недоліків у правовому регулюванні інституту окремої думки, які не вирішені законодавцем і не досліджувались науковцями» (с.156). Такий висновок наведено без вказівки на те, про інститут права якої саме держави і про якого законодавця – українського чи зарубіжного – йдеться. На думку рецензента, використання ж тут вислову «правове регулювання інституту» є юридично некоректним з огляду на те, що об'єктом правового регулювання виступають суспільні відносини, а не інститути права.

5. Кобрин Володимир Степанович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На думку рецензента, визначаючи методологічні засади дослідження в підрозділі 1.2, дисертантка обмежилася лише аналізом методів дослідження інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Разом з тим, методологія дослідження включає в себе не лише методи, але і наукові підходи та принципи, на підстав яких проводиться дослідження. Навіть заявлена у вступі роботи емпірична база дослідження у виді опитування судів системи судоустрою України щодо активності користування судьями своїм правом на окремі думки під час розгляду справ у складі колегій (у підсумку отримано відповідь від 84 судів) не знайшла свого відображення у списку використаних джерел. Також, використовуючи емпіричні методи дослідження варто би було, на наш погляд, сформулювати запити та отримати відповіді в першу чергу від суддів та суддів у відставці Конституційного Суду України щодо користування правом на викладення окремої думки, а не судів системи судоустрою України.

2. Рецензент вважає, що потребують додаткової аргументації положення викладені на сторінці 43 дисертаційної роботи, де зазначається, що «...викладення окремої думки індивідуалізує фігуру судді, виокремлює його як автономного і відповідального суб'єкта органу конституційної юрисдикції, надає його особистому рішенню загальнозначущого сенсу, зрівнює в правах з більшістю суддів». Виникає запитання, в чому саме полягає «зрівнювання в правах з більшістю суду» для судді, який вирішив викласти окрему думку?

3. На думку рецензента, носять дискусійний характер переліки викладених у дисертаційній роботі ознак та функцій окремої думки, які не можуть претендувати на вичерпність, а у випадку функцій – на системність. Щодо функцій можна говорити про захисну, інформаційну, доповнюючу, наукову, доктринальну та інші.

4. Авторкою в тексті дисертації вживаються терміни, які потребують додаткового роз'яснення з точки зору розуміння їх змісту та сутності, наприклад:

«політична реформа» (с. 75), «конституційний скандал» (с. 77), «рішення № 2222» (с. 76, с. 153), «стерилізована» судова влада (с. 45) тощо.

5. Доволі категоричною та суперечливою, на погляд рецензента, є позиція авторки щодо «неминучості появи класифікації окремих думок у законодавстві України» та стосовно того, що така «класифікація та закріплення певних вимог щодо оформлення окремих думок сприятимуть їх розвитку...». Поряд з тим, в самій роботі авторка описує розвиток інституту окремої думки, який відбувся та відбувається без будь яких заформалізованих законодавчих вимог.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертація **Сподарик Марти Богданівни** на тему **«ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ОРГАНУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ»** є самостійною та ґрунтовною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності. Робота характеризується чіткістю змісту, містить обґрунтовані результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача та достатньо повно представлені у наукових працях.

Основний зміст дисертації спрямований на порівняльно-правову характеристику інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції в Україні та зарубіжних державах, встановлення ознак та функцій окремої думки судді органу конституційної юрисдикції, їх класифікація та форми викладу. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у законотворчій та правозастосовній діяльності, а також у науково-дослідній сфері для подальших досліджень та поглиблення теоретичних напрацювань щодо інституту окремої думки судді органу конституційної юрисдикції. Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі, належать авторці та є її науковим доробком. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів містять посилання на відповідне джерело.

За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація **«Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження»** відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами), а її автор, **Сподарик Марта Богданівна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 (п'ять) членів ради,

«Проти» – немає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада

ДФ 35.051.156 Львівського національного університету імені Івана Франка
Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Сподарик Марті
Богданівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право».

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.156

Олена БОРИСЛАВСЬКА

В. М. Козмар

*Директор з
науково-педагогічної
роботи та соціальних
питань і розвитку,
Д. і. Н., професор*